

Šioje knygoje nuodugniau aptariamas KMUSR projektas Lietuvoje. Pateikiame įvairių pamokų aprašymų – skirtingų dalykų mokymo praktikos įvairiose klasėse pavyzdžių. Aptariame vertinimo procedūrą ir pamokų planavimą. Susidarius aktyvios klasės viziją, skaitytojui išskils išsamus projekto įgyvendinimo vaizdas. Skaitant pavyzdžius ir bendrus svarstymus, kartais gali pasirodyti, kad projektą įgyvendinti gana paprasta. Tai būtų klaidinga išvada. Projekte dalyvavo puikiausi Lietuvos mokytojai. Jie uoliai dirbo, kad suvoktų sistemos esmę bei veiksmingiausias strategijas ir įdiegtų tai savo klasėse. Ši užduotis nėra paprasta. Tik dabar, baigus tą sunkų darbą, klasės pavyzdys atrodo toks aiškus ir nesunkiai pasiekiamas. Panašiai gali pasirodyti, kad ir pats modelis yra intuityviai suprantamas, tačiau tai netiesa. Kiekvienas modelio elementas reformoje atlieka ypatingą vaidmenį. Vieną žingsnį praleisi – ir reforma nutrūks. Jau sakėme, kad mokyklos – tai sudėtingos organizacijos. Nesant rūpestingai parengto ir tiksliai vykdomo modelio, jose nevyks jokios permainos. Įgyvendinant ilgalaikę reformą, visų lygmenų detalėms reikia daug nuolatinio dėmesio. KMUSR projektas pavyko, nes buvo kruopščiai parengtas, nuosekliai įgyvendinamas ir įtvirtinamas kiekvienoje mokykloje. Jis patraukė visų atsakingų švietimo bendruomenės asmenų dėmesį.

Kritinio mąstymo ugdymo schema

Kai buvau maža, mėgau žaisti mokyklą. Aš, įsivaizduojama mokytoja, susodinusi įsivaizduojamus savo mokinius – lėles arba kaimynų vaikus, – aiškindavau jiems, ką daryti, paskui tikrindavau jų sąsiuvinius... „Šitas parašė puikiai“, o „tas visai nesiklausė“. Tada man atrodė, kad dirbti mokytoju – tai duoti nurodymus ir vertinti, ar gerai jie vykdomi. Kaip mokytoja švietėja ir šiandien klasėse dažnai pastebiu tokį požiūrį. Beveik nesusimąstoma, ką mokiniai žino tik įžengę į klasę. Senųjų mokymo metodų šalininkai daug galvoja apie tai, ką mokiniams pasakyti, ir kur kas mažiau – ką tie mokiniai iš tiesų išgirs. Mokytojai domisi, ką vaikai žino, bet dažnai nepaiso, kaip jie mokosi.

Šią temą derėtų aptarti konkrečiau. Po pamokos mokytojams dažniausiai kyla klausimas: „Ką mano mokiniai išmoko?“ Senųjų tradicijų besilaikantys pedagogai neretai tenkinasi tuo, kad vaikai geba atsakyti į faktinius klausimus: „Kada vyko Napoleono karai? Kokių kelių žygiavo jo armija?“ Kritinį mąstymą vertinantis mokytojas pasakys, kad to maža. Jam rūpės padėti mokiniams suprasti prieinamus informacijos šaltinius – kaip ir iš kur rinkti faktus, kaip vertinti tų faktų svarbą, kaip nuspręsti, kurios žinios yra patikimos. Toks mokytojas į klasę žvelgs kaip į bendruomenę. Ar ši patalpa yra toji vieta, kur vaikai gali reikšti įvairius požiūrius, protingai ginčytis ir įtikinamai ginti savo nuomonę? Šiuo atveju diskusija apie informaciją nukryps į diskusiją apie tos informacijos prasmę: „Kodėl Napoleonas tuose karuose dalyvavo? Kodėl jis pasirinko būtent tą kelią? Ar šiuos karus sukėlusios priežastys egzistuoja ir šiandien? Kokia forma?“

Toliau aprašysime schemą, verčiančią mokytojus keisti savo vaidmenį, – iš klasės valdovo, karaliaus ar karalienės tapti vadovu, gidu. Geras gidas kartais veda nuo pat pradžių ir sako: „Eikite paskui mane“. Kartais jis atsidurs eilės gale, kad įsitikintų, ar nėra atsilikėlių. O sykiomis jis tiesiog įduoda mokiniams parengtą medžiagą, kad šie, savarankiškai ją išmokę, grįžtų paklausti, pasidalyti savo nuomone.

Toliau aptarsime, kaip apibūdinti darbą tokio mokytojo, kuris laiko save gidu. Parengiamojoje pakopoje pedagogo užduotis – paskatinti vaikus daugiau sužinoti apie tai, kas labiausiai pravers jų patirčiai. Mes šią pakopą vadiname *žadiniu* (*evocation*). Antrą pakopą galima laikyti pamoka. Joje mokiniai gauna naujos informacijos bei idėjų ir įsisąmonina jų prasmę. Jie gali skaityti tekstą, žiūrėti filmą, klausytis paskaitos ir daryti bandymą. Tai *prasmės suvokimo etapas* (*realization of meaning*). Keista, bet šioje pakopoje tiesioginė mokytojo įtaka mokiniui yra mažiausia. Trečią pakopą vadiname *apmąstymu* (*reflection*). Ir vaikai, ir mokytojas nagrinėja, kas vyko pirmame ir antrame etape. Taip jie suvokia, kas išmokta ir ko siekti toliau. Dabar šias pakopas aptarsime smulkiau.

Žadinimas ir į(si)traukimas

Įsivaizduokime tokį atvejį: į klasę įžengia smagiai nusiteikęs mokytojas (nesvarbu, kokios disciplinos – istorijos, matematikos, kalbos ar fizikos). Jis iš anksto mėgaujasi būsimais pamokos rezultatais. Rengdamasis jai, mokytojas pervertė šūsnį naujos literatūros, surado gerų iliustracijų, padėsiančių sudominti mokinius. Kad šie bus aktyvūs ir smalsūs, mokytojas beveik neabejoja. Jis gerai pažįsta klasę, žino, kad vaikai išprusę, imlūs naujovėms, ypač jeigu jos tiesiogiai susijusios su aplinka. Šiandienos tema labai tam dėkinga. Tačiau... Pamoka aiškiai nepavyko. Mokiniai nuo pat pirmųjų minučių buvo nedėmesingi, gyvai aptarinėjo savus reikalus arba tiesiog aiškiai nuobodžiavo. Kodėl? Juk, regis, taip gerai buvo apgalvota pamokos struktūra. Mokytojas paaiškino nagrinėjamos temos reikšmę kasdieniame gyvenime, susiejo naujas žinias su kitų disciplinų duomenimis, dėstė gana problemiška, parodydamas įvairiausias galimus klausimų sprendimo būdus.

Nusiminęs mokytojas savo nesėkmę aptarė su kolegomis. Bendrose diskusijose paaiškėjo, kad mokiniams ši tema nebuvo visai nauja. Ėmęsis visiškos atsakomybės už jos pateikimą bei stengdamasis „duoti kuo daugiau“, mokytojas pamiršo, kad prieš jį – asmenybės, turinčios savą patirtį ir keliančios savus klausimus. Kolegų akimis, pati didžiausia nenusisekusios pamokos priežastis – nuo pat pirmųjų pamokos minučių nuslopinta mokinių iniciatyva.

Kitą pamoką minėtasis mokytojas pradėjo kitaip. Atviru, su nauja tema susijusiu klausimu jis siekė mokinius įtraukti, leisti pasidalyti savo patirtimi, išankstinėmis žiniomis. Štai čia ir prasidėjo... Kiekvienas norėjo pasakyti, ką žinąs ar bent jau manąs, kad žino. Mokinių žinios buvo įvairialypės. Vienas pavyzdžių pateikė iš matyto animacinio filmo, kitas – iš skaitytos apysakos, trečias visai